

تهاجم انگلیس به جنوب ایران

نقشه بر نقش روحانیت منطقه در مبارزه با استعمار

عبدالکریم مشایخی

شماره ۱۳۳

■ عنوان تحقیق: تهاجم انگلیس به جنوب ایران

■ پژوهشگر: فرهنگ و مطالعات اجتماعی

■ گروه علمی: تاریخ و تمدن

■ محقق: عبدالکریم مشایخی

■ ارزیابان علمی: کریم سلیمانی، علیرضا علی صوفی، محمدامیر شیخ نوری

■ موضوع اصلی: تاریخ

■ موضوع فرعی: تاریخ جنوب ایران

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

تهاجم انگلیس به جنوب ایران

با تأکید بر نقش و سببیت منطقه در مبارزه با استعمار

عبدالکریم مشایخی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۳۰۰

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

طراح جلد: سید ایمان نوری نجفی

چاپ و صحافی: الغدير

سرشناسه: مشایخی، عبدالکریم، ۱۳۳۴-.

عنوان و نام پدیدآور: تهاجم انگلیس به جنوب ایران / عبدالکریم مشایخی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۵

مشخصات ظاهری: ۳۵۲ص.

شابک: ۳ - ۳۳۰ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: روحانیت - ایران - بوشهر - فعالیت‌های سیاسی.

موضوع: ایران - روابط خارجی - انگلستان - اسناد و مدارک.

موضوع: ایران - تاریخ - قاجاریان - ۱۱۹۳-۱۳۴۴ق.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۴ ت ۹/۱۳۱۳ DSR

رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۷۵۰۴

شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۵۸۵۸۵

تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۵
بخش اول: هجوم اول نیروهای انگلیس به جنوب ایران.....	۱۹
فصل اول: رقابت‌های انگلستان با فرانسه و هلند در خلیج فارس.....	۲۱
فصل دوم: کمپانی هند شرقی انگلیس در ایران و به‌ویژه شمالی خلیج فارس.....	۲۹
مبحث اول: تأسیس نمایندگی کمپانی هند شرقی انگلیس در بوشهر.....	۳۱
مبحث دوم: قرارداد پرایس، نماینده انگلیس با شیخ حسن، نماینده حاکم بوشهر... ۲۳	۳۳
فصل سوم: جغرافیایی تاریخی و پیشینه مالکیت ایران بر هرات.....	۳۹
فصل چهارم: لشکرکشی محمدشاه به هرات.....	۴۵
مبحث اول: دلایل حمله نیروهای ایران به هرات در زمان محمدشاه.....	۴۸
مبحث دوم: لشکرکشی انگلیس به جزیره خارگ و بوشهر.....	۵۱
مبحث سوم: اشغال بوشهر به دست نیروهای انگلیس و مبارزه مردم بوشهر.....	۵۶
مبحث چهارم: مراجعت محمدشاه از هرات به ایران.....	۶۴
بخش دوم: هجوم دوم نیروهای انگلیس به جنوب ایران.....	۶۹
فصل اول: اوضاع سیاسی هرات در دوره ناصرالدین‌شاه.....	۷۱
فصل دوم: اوضاع داخلی هرات در فاصله قتل امیرکبیر تا جنگ ۱۲۷۳ق.....	۷۷
فصل سوم: لشکرکشی دوم انگلیس به بوشهر و جزیره خارگ.....	۸۳

- مبحث اول: مقاومت باقرخان تنگستانی در برابر نیروهای انگلیس ۹۰
- مبحث دوم: اعزام لشکر دوم انگلیس از بمبئی به بوشهر به فرماندهی جیمز اوترام. ۱۰۳
- مبحث سوم: فتوای جهاد علمای سراسر ایران علیه انگلیس ۱۰۵
- مبحث چهارم: اعزام یک‌سوم لشکر بمبئی به خلیج فارس و بوشهر ۱۱۳
- مبحث پنجم: جنگ خوشاب ۱۱۵
- مبحث ششم: تلفات نیروهای ایران و انگلیس در نبرد خوشاب ۱۲۱
- مبحث هفتم: از فتح خرمشهر تا انعقاد عهدنامه پاریس و جدایی افغانستان از ایران ۱۳۳
- مبحث هشتم: بررسی علل شکست نیروهای ایران در جنگ ۱۲۷۳ قمری ۱۴۰
- بخش دوم: توطئه مشروطه‌خواهی در جنوب ایران** ۱۴۵
- فصل اول: قیام بهمنی: ترضی اهرمی به فتوای آخوند خراسانی ۱۵۱
- مبحث اول: اشغال گمرک بوشهر به دست مشروطه‌خواهان ۱۵۴
- مبحث دوم: هماهنگی دولت ایران و انگلیس و روسیه برای سرکوب قیام ۱۵۸
- مبحث سوم: مداخله نظامی تفکیران دریایی انگلیس در بوشهر ۱۶۱
- مبحث چهارم: حمایت سرکنسول انگلیس در تبریز و تبعید سیدمرتضی به عراق ۱۷۱
- بخش چهارم: جنگ جهانی اول و اشغال بوشهر** ۱۷۳
- فصل اول: پراکندگی قدرت و قلمرو جغرافیای خراسان جنوب ایران ۱۷۹
- فصل دوم: نقش هدایتی آیت‌الله سیدعبدالله مجاهد تبریزی برای وحدت ۱۸۵
- فصل سوم: جنگ جهانی اول و نقض بی‌طرفی ایران و روسیه و کلیسیاها ۱۹۳
- فصل چهارم: اعزام مأموران آلمانی به ایران و افغانستان ۱۹۹
- مبحث اول: اعتراض روحانیون و مردم بوشهر به دستگیری کنسول آلمانی ۲۰۶
- مبحث دوم: حملات پراکنده تنگستانی‌ها به نیروها و مؤسسات اروپایی در بوشهر ۲۱۶
- مبحث سوم: درگیری مسلحانه حاج‌علی تنگی با موقرالذوله، حکمران بوشهر ۲۱۹
- مبحث چهارم: تداوم مبارزات مجاهدان جنوب ایران علیه نیروهای انگلیس ۲۲۶
- مبحث پنجم: اشغال بوشهر (۸ اوت ۱۹۱۵ م/ ۲۶ رمضان ۱۳۳۳ ق) ۲۳۱
- مبحث ششم: مهاجرت آیت‌الله بلادی به شیراز و مبارزه قلمی ایشان ۲۳۶
- فصل پنجم: هجوم نیروهای انگلیس به بندر دلووار پایگاه رئیس‌علی ۲۴۷

مبحث اول: حضور مبارزان دشتی به فرماندهی خالوحسین در نبرد دلوار.....	۲۴۹
مبحث دوم: گسترش حملات مجاهدان بر نیروهای انگلیس.....	۲۵۴
مبحث سوم: گزارش‌های خبری پشتیبانی مردم سراسر ایران از مجاهدان جنوب...۲۵۷	۲۵۷
فصل ششم: رویارویی مستقیم مرزداران جنوبی ایران با نیروهای انگلیسی...۲۶۱	۲۶۱
مبحث اول: شجاعت و فداکاری خالوحسین دشتی و شیخ حسین چاهکوتاهی...۲۶۶	۲۶۶
مبحث دوم: نبرد کوه کُزی به روایت جیمز مابریلی.....۲۶۸	۲۶۸
مبحث سوم: تلفات سنگین نیروهای انگلیسی در نبرد کوه کُزی.....۲۷۴	۲۷۴
مبحث چهارم: اسارت خالوحسین و تبعید او به بندر بصره.....۲۷۵	۲۷۵
فصل هفتم: اسارت فردریک اوکانر، کنسول بریتانیا در شیراز.....۲۷۹	۲۷۹
مبحث اول: اسرام اسرای انگلیس به قلعه زایر خضرخان در تنگستان.....۲۸۲	۲۸۲
مبحث دوم: تلاش برای رهایی اوکانر و همراهانش از اسارت.....۲۸۴	۲۸۴
فصل هشتم: نبرد پشته سادک (۱۶ ذی‌حجه ۱۳۳۶ق/ ۲۶ سپتامبر ۱۹۱۸ م).....۲۹۳	۲۹۳
مبحث اول: حمایت انگلیسی از احمدخان دریاییگی برای سرکوب خوانین...۲۹۵	۲۹۵
مبحث دوم: آخرین رویارویی نیروهای احمدخان با جنوب ایران با نیروهای انگلیس...۲۹۹	۲۹۹
نتیجه.....	۳۰۷
کتابنامه.....	۳۱۳
نمایه اعلام.....	۳۲۱
نمایه موضوعی.....	۳۲۹
اسناد.....	۳۳۱

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب اسلامی شهر همدان اسلامی ایران، بار دیگر دین و معرفت دینی، به‌ویژه تعالیم متعالی اسلامی به‌رغم فکر و فرهنگ مترقی و نجات‌بخش آدمی، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر شد. تجدید حیات تعالیم وحیانی و ارزش‌های اسلامی از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان و احیای روح ستم‌ستیزی در آنان شد و از دیگر سو سبب پایداری مسلک‌ها و مکاتب بشری و نظام‌های مبتنی بر آنها را نمایان‌تر کرد.

بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، نظریه‌پردازی و نوآوری در زمینه زیر ساخت‌های اندیشه دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت علمی و روزآمد به حوادث واقعه فکری، به فراخور شرایط و فراخور این رستخیز عظیم و نیز لزوم آسیب‌شناسی در حوزه فرهنگ ملی و باورداشت‌های رایج دینی به‌منظور عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی دین و تبیین و عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی محض و کارآمدی را فرض می‌نمود.

بر اساس این، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به‌عنوان نهادی علمی- فکری حسب‌الامر و بر اساس نظر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی، آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای

(مذله‌العالی) و با تلاش فراوان حجت‌الاسلام و المسلمین علی‌اکبر رشاد در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه شخصیتی حقوقی و مستقل دارد و در حکم نهاد عمومی و غیر دولتی و غیر انتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی و همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

«پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی» که متشکل از پنج گروه «فرهنگ‌پژوهی»، «مطالعات انقلاب اسلامی»، «تاریخ و تمدن»، «غرب‌شناسی» و «ادبیات اندیشه» است، در راستای ساماندهی تأملات و کاوش‌ها درخصوص تحولات فرهنگی و اجتماعی که زمینه تولید آثاری با جهت‌گیری انتقادی و بومی را درباره مسائل و مشكلات حوزه فقهی-اجتماعی یادشده فراهم کند:

۱. شناخت و بازرایب‌سازی میراث مکتوب علمی اسلامی در حوزه تاریخ، تمدن، فرهنگ و هنر ایران و اسلام؛

۲. تحقیق در زمینه تحولات، مسائل و چالش‌های تمدن، فرهنگ و هنر اسلامی ایرانی؛

۳. تحلیل و بازکاوی کاستی‌های دیرین آسیب‌شناسی وضعیت کنونی و بررسی چشم‌انداز و چالش‌های آتی فرهنگ و تمدن اسلامی و ارائه راهکارهای شایسته به‌منظور احیا و ارتقای فرهنگ و هنر اسلامی ایرانی و تعمیق پیوند نسل امروز با آن؛

۴. بررسی و تبیین نظری پیشینه، مبانی، اهداف، الزامات، تحقق انقلاب اسلامی و مطالعه و بازشناسی مسائل و موانع انقلاب و راه‌های عظیم اصول و توسعه آرمان‌ها و ارزش‌های متعالی آن و مصون‌سازی طبقات اجتماعی در قبال تازش فکری - فرهنگی بیگانگان؛

۵. بازشناسی ماهیت و مؤلفه‌های فکر و فرهنگ غربی و نقد و ارزیابی علمی دستاوردهای تمدن جدید، بررسی راه‌های توسعه اندیشه اسلامی و طرق اصطیاد عناصر انسانی و عقلانی فرهنگ و تمدن دیگر ملل؛

۶. نقد آثار منتشره و آرای مطرح‌شده در حوزه‌های مطالعاتی پژوهشکده.

نوشتار حاضر که نتیجه تلاش علمی محقق ارجمند جناب آقای دکتر عبدالکریم مشایخی در گروه تاریخ و تمدن پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی است، به موضوع تهاجم انگلیس به جنوب ایران در دوره قاجار و نقش روحانیت آن منطقه در مبارزه با استعمار می‌پردازد.

آقای دکتر عبدالکریم مشایخی، فارغ‌التحصیل رشته تاریخ ایران دوران اسلامی از دانشگاه تبریز است که تاکنون بیش از بیست جلد کتاب در زمینه تاریخ فرهنگ ایران، مانند: خالوحسین بردخونی، بوشهر پیشگام مدرسه‌سازی در جنوب ایران، سیدرضی اهرم، مشروطیت جنوب ایران، میرزاحسین‌خان سپهسالار، خلیج فارس نامی رای‌ها، تاریخ آموزش و پرورش شهرستان بوشهر و مدرسه سعادت از چند رویه تبیین کرده است که برخی از آثار پژوهشی او، مانند خلیج فارس و بوشهر و عربستان در شهر به عنوان پژوهش‌های برتر فرهنگی و هنری از طرف اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان بوشهر لوح تقدیر دریافت کرده است. ایشان افزون‌بر تدریس در دانشگاه، ای بوشهر، مدیریت بنیاد ایران‌شناسی شعبه بوشهر را هم بر عهده دارد.

جنوب ایران خاصه بندر بوشهر در فاصله سال‌های ۱۲۵۳ - ۱۳۳۴ ه‍.ق/۱۸۳۷ - ۱۹۱۵م چهار بار مورد تهاجم انگلستان قرار گرفت. این تهاجم‌ها در دوره قاجار واقع شد که دولت وقت ایران درگیری‌های فراوانی در مرزهای زمینی خود داشت و کمتر به خلیج فارس و شهرها و بنادر کرانه‌های شمال آن توجه می‌کرد؛ در نتیجه، سیاست تجاوزگرانه انگلستان در بخش اعظم قرن نوزدهم و آغاز قرن بیستم میلادی در این حوزه جریان داشت و مرکز ثقل این تجاوزات هم به بوشهر می‌رسید. مقاومت دلیرانه مجاهدان بوشهری در برابر تجاوزات مذکور، که در روزگار ظلمانی قاجار و با هدایت و رهبری روحانیت بیدار شیعه انجام گرفت، موضوع اصلی تحقیق حاضر است که سرانجام با سرفرازی و سربلندی دلیرمردان ایرانی و شکست خفت‌بار نیروهای انگلیسی پایان یافت. بررسی نقش عالمان آگاه و مبارزی، چون آیت‌الله سیدعبدالله مجتهد بلادی بوشهری، آیت‌الله شیخ‌حسن آل‌عصفور، آیت‌الله

سیدمرتضی مجتهد اهرمی و آیت الله شیخ محمدحسین برازجانی که فتوای جهاد علیه انگلیسی ها صادر کردند؛ بخش مهمی از این پژوهش را دربر می گیرد.

«روحانیت، هدایت و رهبری حرکت های ضد استعماری و ضد استبدادی در جنوب را بر عهده داشت».

درواقع گزاره بالا محور و هسته بنیادی این پژوهش است. چنان که در طرح پیش ها و زمینه تحقیق آمده است، گزاره فوق به اجزای مختلف قابل تقسیم است و سلباً و ایجاباً می تواند در راهبری مسیر پژوهش راهنما باشد. حول فرضیه علمی، فرضیه های فرعی زیر نیز قابل پیگیری هستند: حرکت روحانیون بوشهر در ساز و بادهای مردم در هجوم چهارگانه انگلیس به جنوب ایران منحصر به فرد بود. بافت اجتماعی اجتماعی بوشهر به دلیل وجود عناصر خارجی مشکل خاصی داشت.

مدارکی که در این تحقیق استفاده شده است، بیشتر کتابخانه ای بوده است؛ درضمن با مراجعه به آرشیو سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران در تهران و بوشهر، مرکز اسناد تاریخ دبیران وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران و اسناد ارسالی انگلیس درباره جنگ جهانی اول در جنوب ایران که در آرشیو بنیاد ایران شناسی شعبه بوشهر نگهداری می شود، با رعایت همه اصول پژوهش و نقد علمی اسناد مذکور تلاش شده است نقش کلیدی روحانیت آگاه بوشهر و مبارزان ایرانی مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

بر خود لازم می دانیم از تلاش های علمی و ارزشمند محققان محترم، جناب آقای دکتر عبدالکریم مشایخی تقدیر و تشکر کنیم. همچنین از انوار علمی گروه تاریخ و تمدن حضرات آقایان حجت الاسلام و المسلمین علی اکبر رشاد، حجت الاسلام و المسلمین علی ذوعلم، حجت الاسلام و المسلمین محمدهادی دوست محمدی، حجت الاسلام و المسلمین غلامحسن محرمی، دکتر علی بیگدلی، دکتر محمد سپهری، دکتر شهریار شجاعی پور، دکتر محمدامیر شیخنوری، دکتر یعقوب توکلی، دکتر حسین احمدی، دکتر عباس پرتوی مقدم، مهدی جمالی فر و نیز ارزیابان محترم این تحقیق، آقایان دکتر محمدامیر شیخنوری، دکتر کریم

سلیمانی و دکتر علیرضا علی‌صوفی که با ارائه نظرات ارزشمند خود بر غنای این اثر افزودند، کمال سپاس و امتنان را داریم. از سازمان محترم انتشارات نیز سپاسگزاریم که در آماده‌سازی و چاپ اثر، مجدانه تلاش کردند. در خاتمه امیدواریم نظرات و دیدگاه‌های خوانندگان عزیز و علاقه‌مندان، ما را در اصلاح و تکمیل این اثر و تولید آثار گرانشنگ دیگر یاری رسانند.

گروه تاریخ و تمدن
پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی

مقدمه

انگلیسی‌ها که از آغاز قرن هجدهم میلادی تلاش خود را برای تسلط بر هند آغاز کرده بودند، به‌خوبی دریافته بودند که ستعمار هند بدون سلطه بر آبراه استراتژیک خلیج فارس امکان‌پذیر نخواهد بود؛ بنابراین دوره صفویه تلاش کردند با حضور در دربار شاهان صفوی، به‌ویژه شاه عباس اول و کمک به او در اخراج پرتغالی‌ها از خلیج فارس، حضور خود را در این آبراه هرچه بیشتر عملی کنند. قدر مسلم رقابتی بعدی انگلیسی‌ها، دو دولت هلند و فرانسه بودند که با تأسیس «کمپانی هند شرقی هلند» و «کمپانی هند شرقی فرانسه» عرصه هرگونه تسلط اقتصادی را بر انگلیسی‌ها تنگ کردند، تا سرانجام رقابت‌های شدید میان کمپانی هند شرقی انگلیس و هلند در اواخر دوره صفویه به نفع انگلستان خاتمه یافت و در قرن هجدهم میلادی سلطه استعماری انگلیس بر هند و متعاقب آن خلیج فارس هموار شد.

حضور بریتانیا در خلیج فارس با استقرار کمپانی هند شرقی انگلیس در بندر جاسک آغاز شد. انگلیسی‌ها از سال ۱۶۱۶م تا اواخر قرن هجدهم میلادی به فعالیت‌های اقتصادی در ایران مشغول بودند و همواره تلاش داشتند با نزدیکی به خلیج فارس و دسترسی به آن نبض اقتصادی، کرانه‌های شمالی و جنوبی خلیج فارس را در اختیار گیرند.

در دوره کریم‌خان زند، قراردادی بین پرایس، نماینده انگلیس و سعدون، نماینده حکمران بوشهر منعقد شد که این قرارداد سنگ‌بنای حضور نظامی انگلستان

را در خلیج فارس فراهم کرد. از این تاریخ به بعد کنترل مسائل خلیج فارس رسماً تحت حمایت سرپرستی نمایندگی سیاسی انگلیس، مقیم بوشهر قرار گرفت. این مرحله به دوره اول نفوذ انگلستان در خلیج فارس مشهور است.

در دوره دوم حضور انگلیسی‌ها در خلیج فارس، سیاست‌های این دولت از جنبه‌های اقتصادی محض به سوی منافع سیاسی روی آورد. انگیزه اصلی چنین تیریری در خط‌مشی انگلیسی‌ها دفاع از منافع این کشور در هندوستان بود که خلیج فارس به منزله ارزنده‌ترین راه دسترسی به امپراتوری جنوب آسیای انگلیس، این هدف را تأمین می‌کرد. در سال‌های واپسین تر، رقبای اصلی انگلستان، دولت‌های فرانسه، روسیه و آری بودند که بر اساس وصیت‌نامه پتر کبیر روس‌ها تلاش داشتند خود را به آب‌ای گرم خلیج فارس نزدیک کنند. انگلیسی‌ها با تلاش فراوان توانستند با دو قاجار سایر دولت‌های اروپایی را از نفوذ در خلیج فارس و تسلط بر آن باز دارند. اما بعد از دو عهدنامه گلستان و ترکمن‌چای شرایطی برای روس‌ها فراهم کرد که به آنان امکان را می‌داد در هر نقطه از سرزمین ایران نمایندگی خود را افتتاح کنند. پس قلمرو روسیه در ایران که با رسیدن به مرزهای کشورهای متوجه هند می‌شد، امپراتوری استعماری بریتانیا را بر آن داشت تا با زیر فشار قراردادان زمامداران ایران به یژه منطقه هرات که جزئی از قلمرو ایران به شمار می‌رفت، از توسعه‌طلبی روس‌ها جلوگیری کنند. از آنجایی که هرات در گذشته، همواره جزئی از سرزمین اصلی به شمار می‌رفت و حکمرانان آن از طرف دربار شاهان ایران تعیین می‌شدند، در جریان قرن نوزدهم میلادی مسئله هرات زمینه‌ساز دو جنگ بین دولت‌های ایران و انگلستان شد.

در دوره محمدشاه قاجار (۱۲۵۴هـ/ق ۱۸۳۸م) و ناصرالدین‌شاه (۱۲۷۳هـ/ق ۱۸۵۶م) دولت‌مردان انگلیس دو بار از ناحیه جنوب به کشور ایران تجاوز کردند. بهانه آنها حفظ مرزهای هندوستان به قصد جلوگیری از نفوذ روسیه به ایران بود. سیاست انگلستان در قرن نوزدهم بر این پایه قرار داشت که افغانستان مدخل ورودی رقبای آن کشور به هندوستان است؛ لذا تلاش داشت امیرنشین‌های آن منطقه را به صورتی یکپارچه و حائلی میان ایران و روسیه با سرزمین هند قرار دهد.

این درحالی بود که ایالت هرات متعلق به ایران بود و همواره در معرض تجاوز امرای کابل و قندهار قرار داشت. در زمان محمدشاه (۱۲۶۴-۱۲۵۰هـ.ق/۴۸-۱۸۳۴م)، اولین رویارویی ایران و انگلیس به وقوع پیوست و دولت‌مردان ایران که به اعزام نیرو برای اعمال حاکمیت ایران بر آن منطقه اقدام کرده بودند، با لشکرکشی نیروهای انگلیس به خلیج فارس و تصرف جزیره خارگ روبه‌رو شدند. انصراف ایران از تصرف هرات، رویارویی دوم ایران با نیروهای انگلیس را تا سال ۲۷۳هـ.ق/۱۸۵۰م در زمان ناصرالدین‌شاه به تعویق انداخت.

در زمان ناصرالدین‌شاه (۱۳۱۳-۱۲۶۴هـ.ق)، دولت ایران بار دیگر برای اعمال حاکمیت خود بر ایالت هرات و جلوگیری از تجاوز امیرنشین‌های افغان به آن ناحیه لشکر اعزام کرد. تصرف هرات با واکنش شدید دولت‌مردان انگلیس مواجه شد و حکومت انگلیس برای دومین بار به خلیج فارس نیرو اعزام و جزیره خارگ و بوشهر را تصرف کرد.

ادامه لشکرکشی نیروهای انگلیس ناخوشایندانه زمینه‌ساز انعقاد معاهده صلح پاریس در ۷ رجب ۱۲۷۳هـ.ق/۴ مارس ۱۲۵۲م شد. لشکرکشی نیروهای انگلیس به جنوب ایران در دوره محمدشاه قاجار و ناصرالدین‌شاه با مقاومت مردم جنوب ایران به‌ویژه مردم بوشهر روبه‌رو شد که زعامت وبری آنان ارواحانیونی، چون شیخ حسن آل‌عصفور عهده‌دار بودند.

مرحله سوم هجوم نیروهای انگلیس به بندر بوشهر در دوران مشروطیت و برقراری حکومت استبدادی محمدعلی شاه قاجار به وقوع پیوست. در این مرحله پس از قیام آیت‌الله سیدمرتضی اهرمی به فتوای آیت‌الله آخوند خراسانی و تصرف بوشهر به دست ملیون، نمایندگان سیاسی انگلیس در بوشهر به بهانه به‌خطر افتادن امنیت اتباع خارجی و تسلط مشروطه‌خواهان بر گمرک که در رهن انگلیسی‌ها بود، به بوشهر نیرو اعزام کردند و با همکاری حکمران بوشهر، احمدخان دریاییگی زمینه شکست مشروطه‌خواهان بوشهر را فراهم آوردند.

سرانجام چهارمین مرحله از لشکرکشی نیروهای انگلیس به بوشهر و اشغال نظامی این شهر در جریان جنگ جهانی اول (۸ اوت ۱۹۱۵م/۲۷ شهریور ۱۳۳۳هـ.ق)

اتفاق افتاد که مبارزان جنوبی به فتوای علمای برجسته‌ای، چون آیت‌الله سیدعبدالله مجتهد بلادی بوشهری، آیت‌الله شیخ محمدحسین برازجانی و آیت‌الله شیخ عبدالنبی بحرانی به مقابله با متجاوزان استعمارگر پرداختند و با قیام ضد اجنبی خود چراغی فروزان در عرصه تاریخ و استقلال ایران به نمایش گذاشتند.

پژوهش حاضر به دنبال آن است افزون‌بر شناخت و بررسی علل و زمینه‌های هجوم چهارگانه انگلیس به جنوب ایران، نقش هدایتی روحانیت جنوب ایران، آشنایی با اهداف استعماری انگلیس در جنوب ایران و مقاومت و ایستادگی مردم جنوب ایران در رویارویی با استعمارگران خارجی را بحث و بررسی کند.

پژوهش حاضر از نوآوری‌هایی چند برخوردار است. افزون‌بر اینکه برای نخستین بار هجوم چهارگانه نیروهای انگلیس به جنوب ایران در یک اثر تاریخی به‌طور جامع بررسی شده، گزارش‌های نظامیان انگلیس، مانند لیوتنان بالارد، کاپیتان هنت (cap.hant)، گمنام دادستان، بی. کلی ارائه شده است که بعد از تهاجمات مرحله اول (۱۲۵۳ قمری / ۱۸۳۶ م) و مرحله دوم (۱۲۷۳ قمری / ۱۸۵۷ م) انگلیسی‌ها به جنوب ایران، به دفاع از مواضع خود پرداختند. همچنین، گزارش افسر ایرانی گمنامی که مأمور تهیه اطلاعاتی درباره جنگ دوم ایران و انگلیس بوده و پزشکی که در خدمت نظام و قشون دوره ناصرالدین شاه قاجار داشته است نیز با رویکردی نقادانه بررسی و تحلیل شده است.

روش تحقیق، تحلیلی و ارزیابی وقایع تاریخی، پدیدارشناسی و استنباط‌های عقلی خواهد بود و با توجه به جنبه تاریخی کتاب، کم‌ریش شیوه و روش نقلی و استفاده از اسناد و مدارک کتابخانه‌ای نیز مدنظر قرار گرفته است. در پایان، بر خود واجب می‌دانم از همکاری و راهنمایی‌های جناب آقای دکتر محمدامیر شیخ نوری، استاد دانشگاه الزهراء تهران و جناب دکتر علی‌رضا علی صوفی و جناب دکتر کریم سلیمانی و همچنین از آقای امید زاهد تشکر و قدردانی کنم.